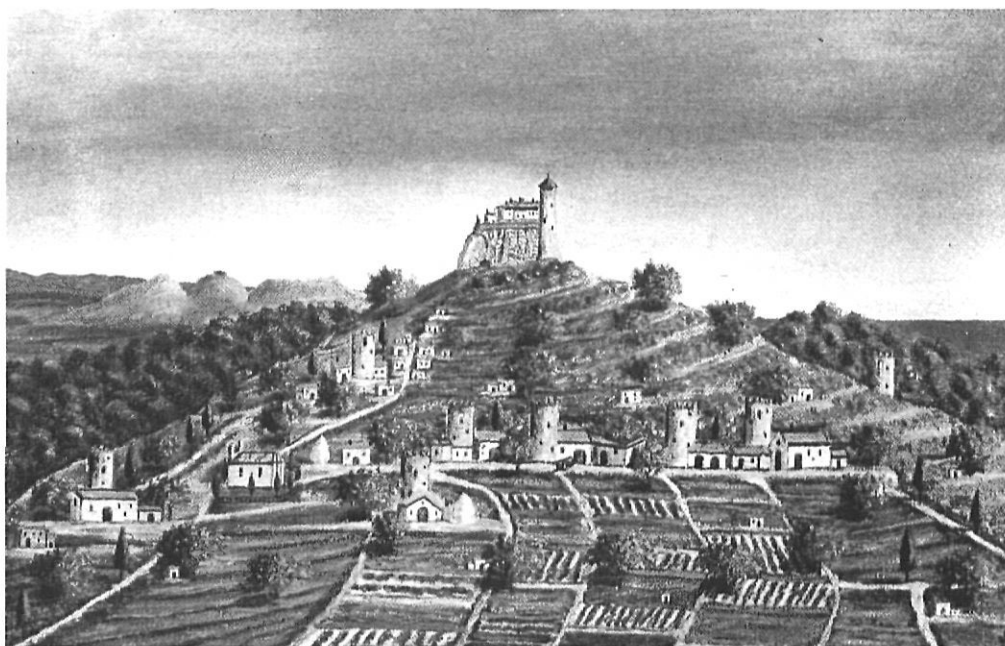

El castell, paradigma de Begur

Lluís Costa i Fernàndez

Qualsevol comunitat està constituïda per una sèrie d'elements cohesionadors que determinen i expliquen les característiques pròpies del col·lectiu. La terra, els costums i la llengua són els trets fonamentals i conscienciadors. Són, en definitiva, els que identifiquen el sentiment de pertinença. Existeixen, però, tanmateix, d'altres elements menys consubstancials a la persona, però amb el suficient caràcter i personalitat per esdevenir, amb el temps, emblemàtics i definidors de tot un poble. El castell n'és el paradigma per al poble de Begur. Fins el punt que en els documents medievals i moderns hom fa referència al Comú o a la Universitat del Castell de Begur.

La història de Begur ve determinada directament o indirecta per l'omnipresència del seu castell, i bona part d'aquella només és possible escriure-la a través del protagonisme històric del castell.

Les primeres notícies

Les restes trobades al cim del turó —i les seves rodalies— on segles més tard s'edificaria el castell de Begur fan pensar que aquest indret és l'origen del poblament prehistòric del poble de Begur. El material trobat no ha permès als especialistes determinar el volum humà d'aquests primers poblaments, i la datació de les peces —bàsicament útils de caça, ceràmiques i monedes— ofereix un ventall cronològic tan extens que va des d'èpoques prehistòriques a temps moderns.¹

Un fet circumstancial va propiciar que el castell de Begur adquirís protagonisme directe en la descoberta arqueològica: l'any 1908 hom obre un camí d'accés al castell, i rehabilita i condiona l'aspecte superior del mateix. Salvador Raurich —investigador de les obres— i Joaquim Prats aprofiten el moviment de terres, i fan un des-

El poble de Begur a finals del s. XVI, segons la imaginació de Salvador Raurich (la forma del castell és també una suposició de l'autor).

cobriment fonamental pel coneixement der al passat històric de Begur.

Atenent la documentació disponible hem de dir que l'origen del castell es remunta, com a mínim, al començament del s. XI: hom considera Arnust de Begur el primer senyor feudal del «castell i edificis de Begur»². D'una manera indirecta podem resseguir la línia successòria. De la venda expressada al *Liber Feudorum Maior* —llibre on es recullen les escriptures referents al Patrimoni Reial per a garantia de la Corona i dels seus súbdits— datada el 4 de juny de 1057, deduïm que el següent propietari del castell fou Udaldard Gausfred. La seva filla, i successora, la comtessa Ermessenda, esposa del comte Borrell III de Barcelona i autora del document esmentat, ven per un import de mil unces d'or, entre d'altres pertinences, la propietat del castell de Begur als comtes de Barcelona Ramon Berenguer I i Almodis: «ego Ermessindis predicta vendo vobis, predictis comiti et comitisse, ipsum castrum de Begur cum omnibus suis edificiis, terminis et pertinenciis, quod mihi advenit per testacionem et donacionem Udaldardi Gauzfredi»³.

Abans de la venda, però, i com molt bé apunta J. Pella i Forgas, Ermessen-

EX-1080318

30/11/42

Querido Prats: Tengo el gusto de enviarte un ejemplar de la que acaba de publicarse mi libro Luis Pericot sobre el castillo, un extracto que más ampliado será incluido en el libro de Ampurias toda vez que el castillo de Begur y Ampurias son contornos porqueros

Ya ves tu como he tratado cosa la que tengo yo bus como allí arriba en 1908 cuando se abrió la carretera

No dudo que este escrito será de tu agrado como a mí. Lo que se ha añadido a la pluma fue un olvido que será subornado en la otra

publicación, pues es de justicia y a que a ambos se debe. Conservas bien y manda a tu buen amigo
S. Raurich

Carta adreçada per Salvador Raurich a Joaquim Prats, l'any 1942, on li comenta la importància històrica de les troballes que havien fet plegats al castell l'any 1908. (Arxiu patrimonial)

rácter (...) infeudó el dicho castillo á diversos servidores y amigos suyos, según la ocasión de las continuas guerras con los condes de Ampurias requeria: uno hubo de ser Amat Eldrici, albacea que fué de la condesa, otro Artall Guadallo que lo tenía en 1055».⁴

Amb el castell de Begur sota el domini directe dels comtes de Barcelona s'enceta un període que dura fins el s. XIV en què la propietat no canvia de mans, per bé que els comtes infeuden

Reportatge fotogràfic de V. Fargnoli (fotos signades) i de Carreras (fotos actuals)

Llibre de comptes
(1810-11)
del batlle
Josep Cortada i Darder,
on es recull
l'enderroc
del castell
pel general Doyle
(Arxiu Municipal
de Begur)

constantment el castell a diverses persones. El *Liber Feudorum Maior* ens nodreix generosament d'informacions referents a aquesta pràctica feudal pel que fa a les darreres dècades del s. XI. En aquest sentit podem fer esment del jurament de fidelitat de la comtessa Ermessenda a Ramon Berenguer I per, entre d'altres possessions, el castell de Begur⁵, i del jurament de fidelitat del senescal Amat Eldric —conseller i almonier d'Ermessenda— a la comtessa Almodis⁶. Tanmateix, en un marge cronològic relativament curt, però certament imprecís, assistim a un seguit de noves transaccions feudals: Guillem de Bonadona jura fidelitat a Ramon Berenguer I, i posteriorment, a la comtessa Almodis, pel castell de Begur. També Bernat Amat presta el jurament als comtes de Barcelona: «iuro vobis quod dedero ad vos potestatem de

ipso chastro de Begur et de omnibus suis terminis sine vestro engan per quantas vices requisieritis mihi ipsam potestatem de predicto chastro per vos ipsam aut per vestrum nuncium vel nuncios».

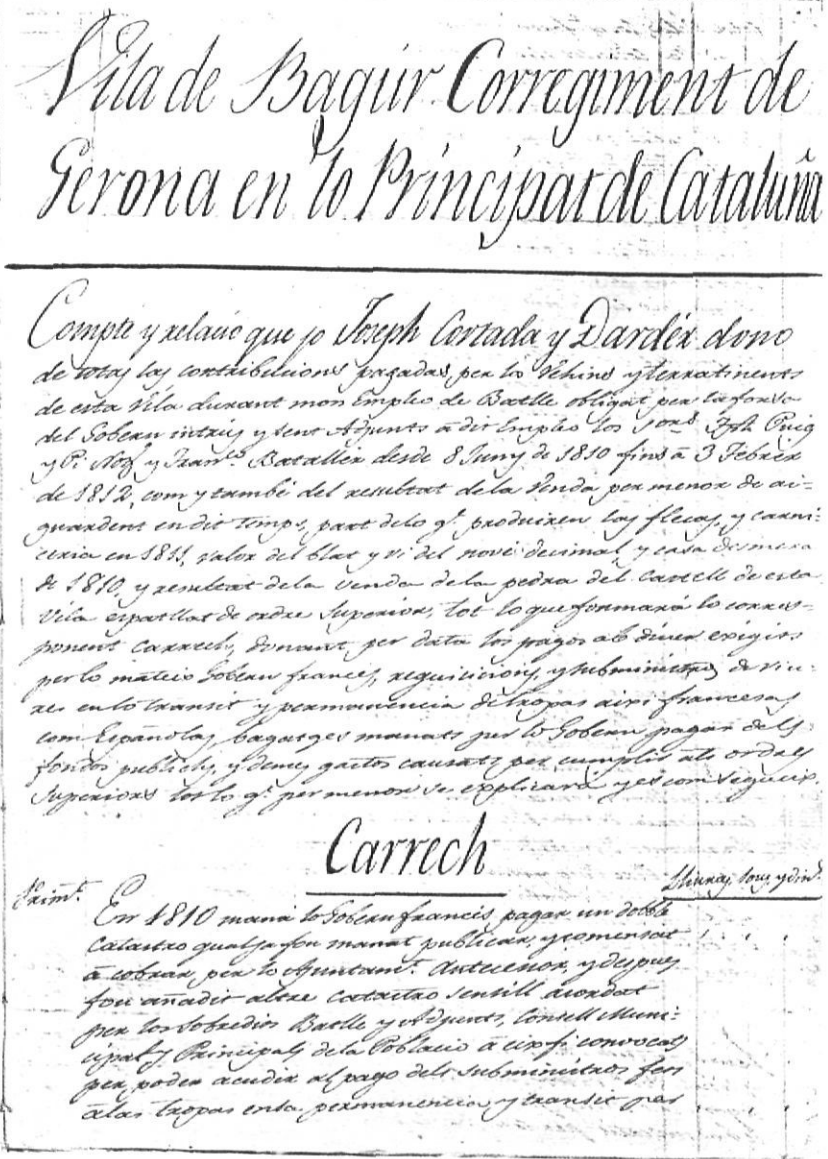
Ermessenda, filla de «Guindenellis» —i segons Pella i Forgas vídua de Bernat Amat— presta, també, jurament de fidelitat als comtes de Barcelona.

Com ja hem apuntat, no podem concretar les dates, per bé que ens moquem en un període de temps que oscil·la de l'any 1050 al 1071. Pròsper de Bofarull considera que l'homenatge de Guillem de Bonadona a Ramon Berenguer I es produí en l'època de viudedat del comte (1050-1053)⁷. Els pergamins que recullen els esmentats juraments formen part del *Liber Feudorum Maior*, i malgrat no constar-hi la data Francesc Miquel els situa entre el 1053 i el 1071⁸.

El 25 d'abril de 1062 Dalmau Bernat rep la infeudació del castell: «Haec est convenientia inter Raimundum, comitem Barcioninensem Dalmatium Bernardi de Petra Tallada super castro de Begur facta, in idem comes retinuit sibi staticam, quando ibi stare voluerit, et terti partem de illo corrali et de ipsa piscatura»⁹. És a dir, els comtes de Barcelona es reservaven la tercera part del coral i del peix obtingut, com s'especifica en un passatge del document, del castell de Pals a Vall-llobrega, mentre que Dalmau Bernat garanteix l'observança d'un seguit d'obligacions genuïnament feudals: tenir cura, ara i sempre, del castell, acudir a hosts i cavalcades, etc.

L'any 1115 un fill de Dalmau Bernat —anomenat de la mateixa manera que el pare— presta homenatge a Ramon Berenguer. Un pergami conservat a l'Arxiu Històric de Palafrugell, de data 30 desembre de 1115, estableix els pactes sobre el castell entre Dalmau Bernat, el comte Ramon i la comtessa Almodis.

A partir d'aquesta data s'inicia un període d'obscuritat pel que fa al coneixement del castell. La migradesa documental dels segles XII i XIII ens obliga a recórrer a l'especulació per poder refer mínimament la història del castell. Pella i Forgas sosté la hipòtesi que els Dalmau Bernat de Peratallada constitueixen el tronc dels feudals de Perata-

llada i, precisament aquest llinatge s'emparenta —i confon— amb el de Cruïlles en el s. XIII (aprox. any 1249), arran del casament de Gilabert IV «El Gran» de Cruïlles amb Guillermina de Peratallada.

L'any 1291 Galceran de Begur prestà homenatge al sobirà, ja que li era feudatari¹⁰. Quatre anys més tard, el mateix Galceran de Begur reconeix a Galceran de Cruïlles tenir per a ell i pel castell de Peratallada el castell de Begur¹¹. Aquest darrer Galceran provenia de la línia dels Cruïlles de Vilobí (sorgida de l'avi de Galceran, Gilabert II).

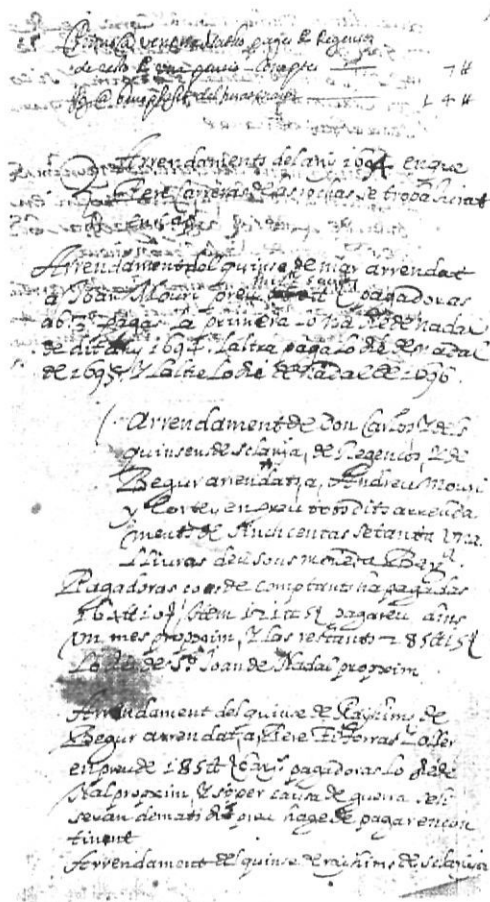
Hem de suposar, però, que la implicació en el castell de Begur dels Cruïlles de Vilobí és circumstancial, ja que en el s. XIV ostenten el senyoratge de la baronia de Begur Bernat I de Peratallada —el qual rep l'any 1309 del rei Jaume II el poble amb el títol de baronia, amb motiu del setge d'Almeria¹²— i Gilabert Vè, ambdós de la línia troncal dels Cruïlles.

El 2 de novembre de 1360 el rei Pere IV «El Cerimoniós» davant la necessitat d'obtenir cabells per a la guerra de Castella ven, a carta de gràcia, a Gilabert de Cruïlles el mer i mixt imperi i la jurisdicció criminal alta i baixa dels

castells de Peratallada i Cruïlles, St. Cebrià dels Alls, Creixenturri i Begur —amb Regencós i Esclanyà— per 20.000 sous bar., que ingressa Bernat d'Olzinelles¹³.

Els fogatges del s. XIV ens ofereixen puntuals informacions del castell. El del 1358 especifica que «Et domina Blanca de Begur pro LI focis quos habent in castro de Begur: XXX 1br.X sol.», mentre que el fogatge de 1365-1370 diu que «Sclanyà e Rajancós, deu Gilabert de Cruïlles... XLVIII focs; Castell de Begur, del dit Gilabert... XXXVIII focs»¹⁴. Poc abans, l'any 1362, el Llibre Verd —procés informatiu del s. XIV sobre els titulars dels delmes de les parròquies— conservat a l'Arxiu Diocesà de Girona, ens confirma la possessió del castell per part dels Cruïlles fent referència a la parròquia de St. Pere de Begur: «Decima autem coralli et piscium qui et quod piscantur in mari dicti parrochie et termini castri de Begurio, dividitur inter dominum ipsius Castri et nobilis Gelaberti de Crudiliis equis partibus».

És a dir, el delme del coral i del peix es dividia entre el noble Gilabert de Cruïlles i el seu feudatari el senyor del castell.

D'altra banda, i, també d'una font documental provinent de l'estament eclesiàstic —les Visites Pastorals— podem constatar que l'any 1401 la capella del castell, que estava sota l'advocació de Sta. Maria, i d'acord la versió del Bisbe, es trobava enfondrada, alhora que existia un malestar popular pel fet que el sacerdot del castell no residia a Begur i ni tan sols celebrava les misses obligatòries.

El fill de Gilabert de Cruïlles, Jofre

Gilabert I va heretar tots els béns i senyorijs del pare. En aquesta època s'enceta un procés jurídic importantíssim per entendre l'evolució de les relacions feudals que, complementat amb un altre tipus de documentació ens permet de dibuixar l'estructura social del Begur medieval.

La jurisdicció: els drets del castell

La venda de la jurisdicció del castell, l'any 1360, per part del rei Pere IV «El Cerimoniós» a Gilabert de Cruïlles és la causa que origina el procés jurídic esmentat més amunt. A partir de la venda la baronia de Cruïlles té potestat per administrar justícia: mer imperi o alta justícia (vulgarment dit «el criminal») i el mix imperi o baixa justícia.

El baró, com a senyor feudal, posseïa, tanmateix, la facultat d'exigir la capbreuació o reconeixement, davant del seu tribunal, dels drets que li corresponien. És precisament mitjançant un capbreu de l'any 1407¹⁵, presentat a Elvira de Puigpardines, vídua de Gilabert IV i mare i tutora de Jofre Gilabert I, i per tant representant dels interessos del castell de Begur, com podem constatar les característiques dels «drets del castell» a favor de la baronia. Consistien en certs serveis —guaita i bada—: «Vinc obligat a fer guàrdies en el castell jo i els meus, de nit, en temps de temors o de guerra», en l'obligació de seguir el «so de corn» en cas de convocatòria a les armes: «host i cavalcada a la pau i a la guerra i quan s'escolti el crit de via fors...», en el deure de treballar en el manteniment i reparació de les defenses exteriors del castell: «vinc obligat (a fer) les obres necessàries en l'esmentat castell i en el seu barri, i a la sagrera o tancat, si hi hagués animal o propòsit, m'haurien de donar pa de blat i vi suficient». El baró, o bé el seu representant, podia a través de l'exercici de la jurisdicció mínima forçar els begurencs, fossin o no vassalls, al compliment d'aquestes obligacions.

Evidentment el capbreu posa, alhora, de manifest la pràctica de formes contràries a la llibertat personal:

«I també que teniu i podeu tenir en mi i en els meus successors, habitants o no habitants a l'esmentat mas sempre que haguessin nascut o naixessin

5 - BAGUR.—Carretera de Palafrugell

L. Roisin, fot. Barcelona

a l'esmentat mas, redempcions d'homes i dones, intesties, exorquies, entrades, sortides, èmpares, firmes de dret, firmes d'esponsalia i atres servituds i exaccions, i totes i qualsevol de les coses que els senyors tenen i han de tenir en llurs homes propis i sòlids, rústics i amansits, tant per dret com per costum i observança d'aquesta terra».

El baró percebia, naturalment, les prestacions emfitèutiques.

Les condicions imposades amb la jurisdicció senyorial no plaïen, en absolut, les aspiracions populars. A finals del s. XIV els pagesos de la baronia de Cruïlles (entre ells els de Begur) van reunir 20.000 sous per redimir-se, tot acollint-se, posteriorment, al rei Pere «El Cerimoniós». Hom diposità els diners a un banquer de Girona, però al 1402 les trifulgues d'Elvira —recordem tutora de l'hereu Jofre Gilabert I— van possibilitar una sentència reial al seu favor i passava a ocupar els castells dels quals es considerava que havia estat espoliada injustament.

Queda clar que el jou reial era pels pagesos molt més suportable que el jou senyorial. Cal suposar que la llunyania geogràfica del monarca alleugeriria les càrregues del sistema feudal.

Les conseqüències derivades del procés iniciat per Elvira tenen llur continuïtat l'any 1442, quan els pagesos davant el fet que els diners de la redempció —els 20.000 sous— no els havien estat retornats, reben en compensació per part de la reina Maria, esposa d'Alfons «El Magnànim», els privilegis i franqueses de Barcelona per «haver treballat incessantment per unir-se a la Corona reial i per recobrar llurs llibertats del Bisbe de Girona i del noble de Cruïlles». Amb això, els pobles de Corçà i Cruïlles —entre d'altres llogarrets— quedaven alliberats dels mals usos, encara que no aconseguien, davant la pressió dels barons, l'absoluta redempció.

De forma paradoxal, però, resten exempts del benefici els pagesos de Begur i Peratallada. La reacció d'aquests pobles no es fa esperar¹⁶, i insten un procés de redempció el 23 de novembre de 1444. Immediatament els barons de Cruïlles assabentats dels problemes econòmics de la Corona ofereixen 1000 florins a «El Magnànim» per aturar el procés. El rei dubta. L'any 1445 concedeix els mateixos privilegis a Begur i Peratallada que a Corçà i Cruïlles, però entre els anys 1445 a 1451 els torna a manllevar.

La Guerra Civil de 1462-1472

La invasió ultrapirinenca, especialment per part de França, va convertir en una veritable lluita nacional una contesa plantejada entre catalans d'oposada concepció política.

Bernat Gilabert II hereta del seu pare Bernat Gilabert I la baronia de Begur, Cruïlles, Peratallada i Fitor, i mostra amb diligència la seva fidelitat a les institucions del Principat en oposició a la Corona, i a l'exèrcit francès. Pren part activa, al Baix Empordà, en l'esdeveniment bèl·lic, fent, àdhuc, freqüents corregudes contra la guarnició de Girona fins a les mateixes muralles de la ciutat.

Les circumstàncies pròpies de la guerra van fer que s'interrelacionessin dos temes, en aparença sense cap mena de lligam: el procés de redempció de les jurisdiccions de Begur, Peratallada, Cruïlles, etc. i les necessitats pecuniàries del setge de Girona. El governador de Girona, addicte als interessos reials, el capità Rocabertí, necessitat de fons per finançar el conflicte pren els 20.000 sous dipositats a casa del ciutadà gironí Jaume de Santceloni, procedents, com se sap, de Begur i d'altres pobles de la baronia de Cruïlles.

L'abat de Breda, cunyat de Santceloni, endega gestions prop del rei Joan II per solucionar el problema. Però l'agreujament de la situació bèl·lica permet una tàcita immunitat a les estratègies de Rocabertí, que fins i tot arriba a apoderar-se dels impostos del municipi.

El 17 d'abril de 1463 els jurats de Girona trameten una carta al rei Joan II denunciant que Rocabertí vol incautar: «daquells vint milia solidos en poder den ffrancesch sentceloni quondam així sen regnant lo Rey en Marti de loable recordacio e memoria oncle de vostra senyoria deposats per causa de la reedempcio e llucio dels llochs e Castells de Peratallada, Cruilles, Begur, Sent Cebria dels aylls e altres, venuts migençant carta de gracia per lo Rey en Pere de alta recordacio besavi de vostra senyoria, an bernal gilabert de cruilles quondam»¹⁷.

L'endèmic malestar del pagès de remença era a Begur i a la resta dels pobles afectats per la flagrant arbitrarietat que suposà el fet de no retornar els diners dipositats a Girona, encara, si és possible, més profund i justificat, agreujat, encara més, per les fortes represàlies preses per Bernat Gilabert II contra els remences de les seves baronies.

Amb tot, però, la guerra civil catala-

na va ser llarga, i va disposar d'infinitat d'elements propis d'una revolució social. Durant la dècada en què durà, les estratègies político-militars van fer diversos tombos, fins al punt que l'exèrcit francès de ser aliat de Joan II passà a ser-ne enemic. En l'última fase de la guerra (1466-72) els malmenats vestigis de les forces oposidores a la corona catalano-aragonesa lliuren Catalunya al representant dels Anjou. Hom entronitza Renat I de Provença —protegit de Lluís XI de França— i es converteix el territori català en camp de lluita entre França i la Corona d'Aragó, antecedent immediat del conflicte franco-espanyol. El fill i lloctinent de Renat I, Joan de Lorena, arriba a Catalunya amb tropes franceses i napolitanes disposat a equilibrar una lluita, en què el bàndol que ell defensa —el Consell del Principat— mostra clars símptomes de desídia i esgotament, desitjosos només d'arribar a un acord amb Joan II.

La contesa es revifa, i les puntuals victòries del francès tenen llur origen més en l'esforç de les tropes estrangeres que no pas en el de les catalanes.

La zona de l'Empordà assisteix als èxits militars del duc de Lorena (recorrem la batalla de Viladamat, el 21 de novembre de 1467), però un dels objectius prioritaris del duc era la ciutat de Girona. Després de sitiar St. Martí d'Empúries —i resistir durant més de dos mesos— s'apodera, l'any 1468, dels castells d'Empordà, de La Bisbal i de Begur, i mana d'arrassar aquest darrer castell per tallar una possible entrada per mar de les tropes realistes, i així «en la costa no hubiese donde sentar pie con ánimo de desembarcar refuerzos para Gerona»¹⁶. Les Illes Medes restaven com a darrer reducte de l'exèrcit catalano-aragonès.

Els avenços del duc de Lorena culminen l'1 de juny de 1469, en què se li lliura la ciutat de Girona. El 16 de desembre de 1470 mor Joan de Lorena i el substitueix el seu fill Joan de Calàbria. La guerra havia entrat a la recta final, i la diplomàcia del rei Joan II —ajudat pel seu fill Ferran— els permet recuperar, irreversiblement, posicions.

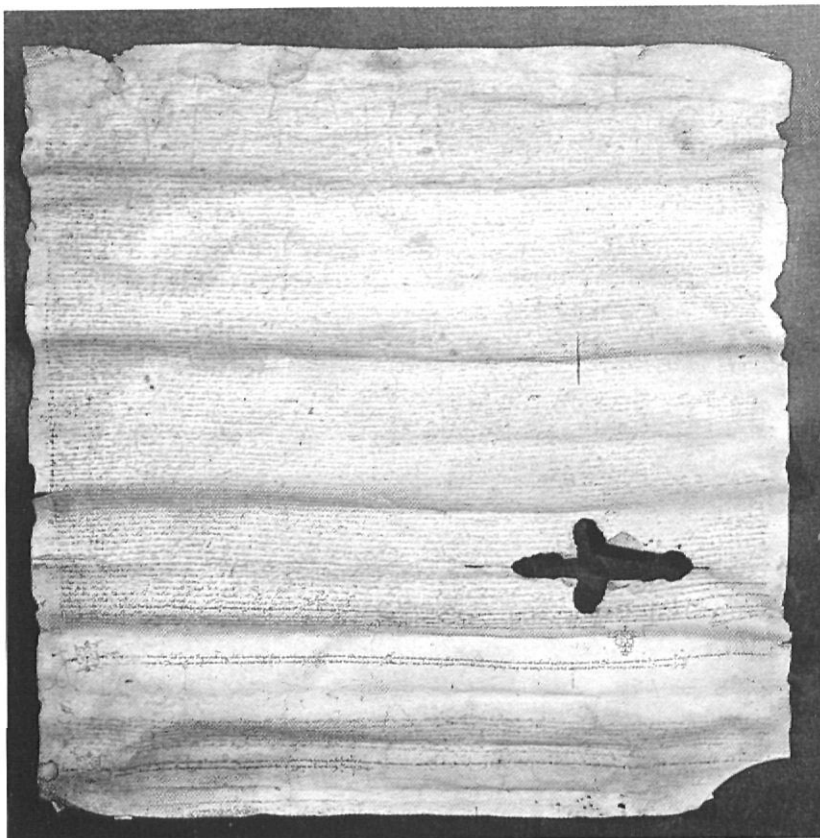
El balanç de la guerra fou pel castell de Begur, com hem vist, certament negatiu: havia patit una primera destrucció, tot i que segons sembla no fou tan important com per esdevenir irrepara-

V. Fagnoli. **Begur:**
Carrer de Pi i Ralló

ble. El senyor del castell, l'inefable Bernat Gilabert II, enceta, l'any 1481, uns processos en defensa de la jurisdicció de llurs castells on s'esmenta que: «los castells de Cruylles, de Begur et de Peratallada son castells heddifficats sobre roques ab valls e fossats al entorn e torres mestres en quesqu en forma de castells termenats e alts (...) son castells termenats e tenen sos termens com a castells termenats», especificant els drets feudals que regeixen entre el senyor i els vassalls.

La manca de documentació sobre el castell ens deixa —un cop més— el s. XVI buit de contingut, i ens obliga a conjecturar que la reconstrucció del

L'any 1604
Carles de Vilademans
i de Cruïlles
ven els drets del Castell
al municipi de Begur
(Arxiu Municipal
de Begur)

castell fou una tasca empresa amb diligència. Apuntem en tot cas, que la successió de la baronia de Begur, en aquest segle, a partir de Bernat Gilibert II és la següent: Joan de Cruïlles (mort el 1557), Blanca de Cruïlles i Bret (morta el 1563), Violant de Cruïlles (morta el 1580) i Francesc de Cruïlles-Rajadell, per bé que la propietat del castell de Begur en el s. XVI recorregué per la branca dels Cruïlles-Vilademany: Iolanda de Cruïlles i de Vilademany-Lluís d'Homs i de Cruïlles (1528), Carles d'Homs de Cruïlles i de Vilademany-Rafaela de Cardona (1548).

La municipalització del castell

A l'inici del s. XVII, l'any 1604, es produeix un fet cabdal per a la història del castell i d'una transcendència immesurable per les relacions socials en el poble de Begur: el baró Carles de Vilademany i de Cruïlles ha de vendre els drets del castell a la universitat —o municipi— de Begur.

Hom troba perfectament documentada la transacció en un pergami, datat el 23 de setembre de 1604, conservat a l'Arxiu Històric Municipal de Begur. La magnitud històrica de l'esmentada venda fa recomenar l'anàlisi atenta del document.

Carles de Vilademany i de Cruïlles, senyor de Sta. Coloma de Farners i resident a la ciutat de Vic, havia heretat del seu avi, Carles d'Homs els drets del castell de Begur. La precarietat econòmica en què estava immers l'havia obligat a crear un censal de pensió anual a favor de llur germana Rafaela de Perapertusa i de Vilademany, vescomtesa de Jóc, que havia de redimir el 14 de juny de 1603. La peremptòrietat en la cancel·lació del deute el compel·lí a vendre els drets del castell de Begur als representants municipals: Marc Mauri de Vall —agricultor—, Antoni Carreras —mariner de Vilanova—, Pere Mattó —agricultor d'Esclanyà— i Antic Sabater —agricultor de Regencós.

El document de venda ens permet constatar que la reconstrucció del castell, posterior a l'enderroc de 1468, probablement no fou massa acurada, ja que el baró fa referència a un castell «*arruïnat, tancat amb parets, vulgarment anomenat Castell de Begur, amb el seu terme i territori, i amb les cases, fortificacions, forts, roques, muntanyes, planúries, prats i amb tots els feus posseïts per mi*». Tanmateix fa extensiva la venda a les seves terres i masos, no únicament de Begur, sinó també de Regencós i Esclanyà, així com als delmes de terra —la quinzena mesura— i als de mar —la tretzena mesura—. Als censals, drets d'aigües, etc. i als drets feudals sobre persones: intesties, exorquies i cugucies. Transmetia, també, tota la jurisdicció i domini de l'esmentat castell, de la batllia, el dret de crear, elegir i nomenar batlle —vulgarment anomenats batlles de sac—. Concedia llicència per pescar lliurement sense haver de pagar censos, ni delmes, ni haver de lliurar la part proporcional de peix. Carles de Vilademany i de Cruïlles renuncia al benefici simple eclesiàstic instituït i fundat a l'altar de Sta. Maria a la capella del castell de Begur.

L'import total de la venda fou de 6000 lliures barcelonines, i malgrat efectuar-se a carta de gràcia o pacte de retrovenda l'operació fou definitiva. «*vos faig i constitueixo des d'ara a vosaltres i a ells veritables amos i procuradors, per tenir, retenir i posseir, i fer a partir d'ara lliurement i per sempre les vostres omnídomes voluntats i les dels vostres...*»

Les hostilitats franceses

A la segona meitat del s. XVII van prodigar les campanyes de les tropes franceses en territori català. De fet, la persistència de la guerra amb França originava unes necessitats econòmiques addicionals a l'administració reial espanyola per tal de mantenir el país en estat de defensa contínua. Els conflictes socials coexistien, en conseqüència i com en d'altres moments de la història, amb els conflictes bèl·lics.

L'Empordà com a zona fronterera, des de la Pau dels Pirineus (1659), amb l'Estat francès, pateix amb virulència, i de manera més persistent, les escomeses de les tropes franceses. Hi ha, però, amb tot, una contesa, una data i un militar determinant per a la sort del castell de Begur: la Batalla del Ter, el 1694 i el duc de Noailles.

Lògicament rebutgem qualsevol interpretació cíclica de la història, però hom no pot negar les grans concomitàncies entre l'acció bèl·lica del duc de Lorena i la del duc de Noailles, aproximadament 250 anys més tard, i els nefastos resultats, en ambdós casos, pel castell de Begur. La Batalla del Ter es lliurà entre Verges i Torroella de Montgrí, i Noailles, com anteriorment havia passat amb Joan de Lorena, tenia com a gran objectiu posar setge a la ciutat de Girona.

Si la situació geogràfica de l'Empordà propiciava que fos escenari de reiterades escomeses bèl·liques, el castell de Begur, estratègicament enlairat dominant la Mediterrània, era de destrucció, en un context de guerra, gairebé obligada. El duc de Noailles, igual que el de Lorena abans, mana el seu enderroc per evitar la recomposició estratègica de les tropes espanyoles.

La documentació de l'Arxiu Municipal de Begur és explícita en relació als perniciosos efectes de la guerra de 1694 sobre la població begurenca: el «Llibre de Consignes» constata el fet que el pagament dels terminis dels arrendaments municipals es veié modificat per «causa de guerra». Tanmateix el «Llibre d'Entrades», corresponent a l'any 1694, mostra la participació del poble en el manteniment econòmic de la tropa: «*tinch rebut de diners dexats particulars de Begur per pagar la contribució als soldats*», «*tinch revut de Fco. Mauri de Vall 363 lliures*

valor de 60 dobles que se manllavaren per pagar a dits soldats».

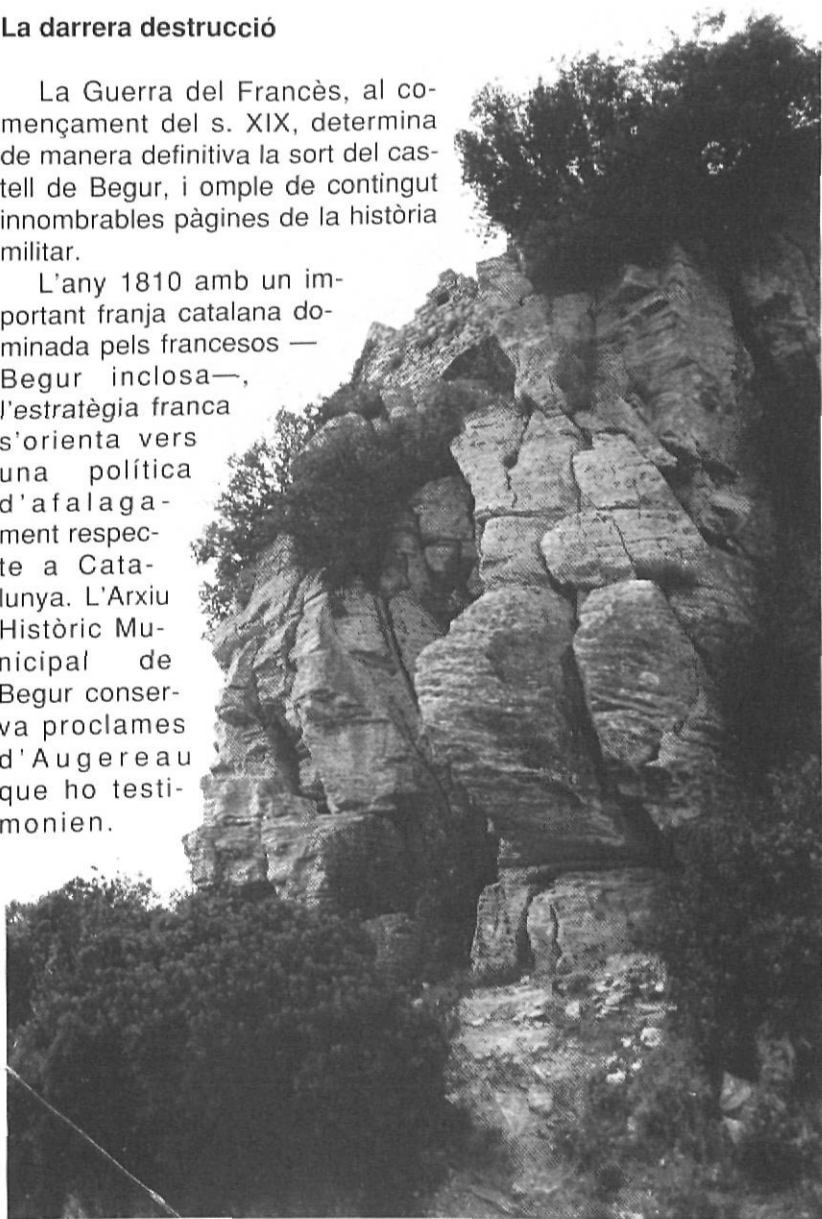
Ignorem l'abast de la destrucció del castell. La documentació municipal del s. XVIII no ofereix, en aparença, notícies sobre el tema. Hom conjectura que el castell de Begur va restar com a testimoni, silenciós però privilegiat, d'un segle —el XVIII— d'una transcendència política cabdal. La nova administració borbònica incideix substancialment en les relacions i en la convivència dels begurencs: l'any 1768 es produeixen diversos desordres i protestes violentes contra els regidors pels abusos comesos en els repartiments del cadastre¹⁹.

De nou, l'experiència històrica ens demostra que el protagonisme del castell es multiplica a redós de les conjuncions bèl·liques internacionals.

La darrera destrucció

La Guerra del Francès, al començament del s. XIX, determina de manera definitiva la sort del castell de Begur, i omple de contingut innombrables pàgines de la història militar.

L'any 1810 amb un important franja catalana dominada pels francesos — Begur inclosa —, l'estratègia franca s'orienta vers una política d'afalagament respecte a Catalunya. L'Arxiu Històric Municipal de Begur conserva proclames d'Augereau que ho testimonien.

Guillem,
fill de Bonadona,
jura fidelitat
a Ramon Berenguer I
pels castells
de Begur i Palafrugell
(*Liber Feudorum Maior*)

Probablement, com diu Pierre Vilar, ens trobem davant un primer assaig de la futura teoria nacionalista.

En plena contesa, el setembre de 1810, les tropes aliades espanyoles comandades pel general anglès Doyle, desembarquen a la platja de Sa Tuna procedents de la fragata anglesa «Cambriand» i de l'espanyola «Diana», i enderroquen el castell i una torre de defensa existent a Sa Tuna, amb l'objectiu que les tropes franceses, que en aquells moments dominaven la ciutat de Girona, no se n'aprofitessin.

Hem pogut resseguir amb certa puntualitat l'esmentada destrucció del castell mercès al llibre de comptes elaborat els anys 1810-1811 pel batlle de

Begur Josep Cortada i Darder, guardat a l'Arxiu Històric Municipal del poble.

El document constata com la destrucció va generar pel municipi de Begur un significatiu capítol d'ingressos, i un altre de despeses. En relació al primer cas, les entrades estaven originades exclusivament per a la venda de la pedra del castell (en concret s'esmenta una partida el 1810 de 39 lliures, 18 sous i 9 diners). Pel que fa a les despeses copiem literalment els imports especificats en data 19 de setembre de 1810: «se espatllaren lo Castell y torre de La Tuna de esta vila inseguint ordre del Gen. Ingles Doyle y presenciat son cumpliment per lo comandant de la Partida y per qual operació lo ferrer adobá totas las ahinas foren menester que segons compte y recibo costaren 7 lliuras, 1 sou i 4 diners».

Pagat a Mathias Marqués lo aiguar-dent se subministra als que espatllaren lo Castell, segons recibo 6 lliures, 1 sou i 10 diners».

La documentació del temps de la Guerra del Francès conservada a l'AHM de Begur no és excessivament generosa, llevat del llibre de comptes esmentat. Les diferents sèries arxivístiques (manuals d'acords, correspondència, etc.) fan un salt quan arriben a aquest període. En tot cas, però, els papers consultats verifiquen la contundència de l'enderroc.

A partir d'aleshores el castell de Begur adquireix la fesomia actual, és a dir, vestigis ruïnosos que fan difícil albirar la fortalesa medieval, atès, sobretot, al fet que s'havia escapat la part alta.

El procés de rehabilitació

Durant gairebé 100 anys el castell va romandre entre l'oblit i la marginació. El seu antic protagonisme i esplendor contrastava amb la imatge impersonal i desdibuixada que presentava des de l'inici del s. XIX.

Un esdeveniment puntual —la inquietud cultural de Salvador Raurich— va retornar l'interès i la mirada del poble vers el castell. Sota la iniciativa de Raurich, tal i com hem comentat al principi, l'Ajuntament decideix construir un camí de St. Ramon al castell. Hom crea la Junta d'Obres i una subscripció

per realitzar el treball, amb el recolzament del pressupost municipal. En el Ple municipal del 6 de setembre de 1909 s'acorda felicitar públicament Salvador Raurich i els membres de la Junta d'Obres per haver escomès l'esmentada tasca.

L'any 1956 l'Ajuntament mana construir uns merlets a dalt del castell i un any més tard condiona l'entorn fent una plantada de pins.

La necessitat de fer efectiu el compliment de l'article 199 de la Llei de Règim Local del 16-12-1955 que dictava que:

«Los Municipios deberán inscribir en el Registro de la Propiedad sus bienes inmuebles y derechos reales, siendo suficiente a tal efecto certificación que, con relación al inventario aprobado por la respectiva Corporación, expida el Secretario, con el visto bueno del Alcalde, certificación que producirá iguales efectos que una escritura pública».

Va obligar a l'Ajuntament de Begur a recórrer al pergami on hom disposava la cessió del castell per part dels Cruïlles al municipi de Begur, ja que en cap inventari municipal no hi constava l'esmentada propietat.

L'Ajuntament rehabilitava, en la mesura possible, un indret històricament, com hem vist, molt significatiu. No hi ha dubte que les ruïnes existents —el basament, en forma de talús, d'una planta circular d'uns 5 m d'alçada i dues espitlleres a la part superior— fan que la imaginació s'hagi d'aguditzar per prendre consciència que hom està a l'inte-

Merlets construïts
l'any 1956

rior d'un antic castell. Però no en va l'incomparable paisatge que es divisa des del cim sobre el litoral i l'interior gironí feia recomanable disposar-hi un mirador que el turisme ha potenciat.

A l'actualitat hi ha un projecte, a mig començar, de fer un mural —a dalt del castell— que identifihi els elements geològics i geogràfics que s'albiren. Pensem que encara, però, resta un darrer projecte que atorgui el valor històricocultural que per mèrits propis li correspon al castell.

Lluís Costa és arxiver municipal de Begur

Notes

- (1) Les restes foren classificades per J. Pella i Forgas, Manuel Cazorro i Adolf Schulten, i han estat somerament vulgaritzades per Salvador Raurich, *Notes Begurenques*, 1916, del mateix autor, *Homenatge a en Josep Pella i Forgas*, Begur, 1923, i Lluís Pericot, *Huellas arqueológicas en el Castillo de Begur* (Gerona), Barcelona, 1942.
- (2) Segons un document de l'any 1019 conservat a l'Arxiu Diocesà. Cartulari de Carlemany, pp. XX-XXIII. Veure Marquès i Casanovas, Jaume, «El primer senyor de Begur» a *Es Pedris Llarg*, n.º 12, Begur, 1990.
- (3) Miquel Rosell, F. *El Liber Feudorum Maior*, Barcelona, CSIC, 1945, pp. 221-222.
- (4) Pella i Forgas, J., *Historia del Ampurdan*, Olot, Aubert Impressor, 2ª ed. facsimil, 1980, pp. 442. (La 1ª ed. va sortir l'any 1883).
- (5) Veure Arxiu Corona d'Aragó pergami Ramon Berenguer I, núm. 173, sense data, del Liber Feudorum Maior intitulat: «Sacramentale quod fecit dicta Ermessendis i vicecomitissa, super dictis comitatibus quos vendidit, et super

- castro de Cardona, Raimundo, comiti Barcinonensi», Miquel Rosell, F. Op. Cit. 223-226.
- (6) Veure ACA pergami R. Berenguer I, núm. 168 (sense data) del Liber Feudorum Maior intitulat «Sacramentale quod fecit Amatus Eldrici Adalmodi, comitissae super castro de Cervaria, de Clerano et de Solterra et de Malavella et aliis qui busdam castellis». Miquel, F. Op. Cit. pp. 471-472.
- (7) Prósper de Bofarull. *Los condes de Barcelona vindicados*, tom. II pp. 28.
- (8) Miquel, F. Op. Cit. pp. 506-510.
- (9) ACA Liber Feudorum Maior, pergami R. Berenguer I, núm. 273, Miquel F. pp. 501-503.
- (10) «Memorial Histórico Español», III (Madrid, 1852). pp. 426, citat a *Els castells catalans*, vol. I, Barcelona, R. Dalmau ed., 1969. Com s'afirma a *Catalunya romànica*, vol. III, 1989. Fundació E. Catalana, p. 166: «El llinatge de nom Begur, en relació —clara o no— amb aquest lloc i castell del qual podrien haver estat castllans com a feudataris dels Peratallada».
- (11) Arxiu Diocesà de Girona. Fons de la Mitra.

C.4, núm. 144.

- (12) Fullola, Josep M.º, *Begur: un esbós de la seva història*, Begur, Ajuntament de Begur, 1982.
- (13) Arxiu Diocesà de Girona. Fons de la Mitra. C.23, núm. 29.
- (14) Pons Guri, Josep M.º, «El fogotament desconegut de l'any 1358» a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, núm. XXX, Barcelona, 1963-64, p. 457. i Iglésias Fort, J. *El fogaje de 1365-1370*, Barcelona, 1962, pp. 99.
- (15) Conservat a l'Arxiu Històric Municipal de Begur.
- (16) Ens basem en les informacions que ens ofereix Pella i Forgas, Op. Cit. pp. 669-670, extretes de l'ACA «Índice Enajenaciones del Real Patrimonio».
- (17) Arxiu Històric de la Ciutat de Girona. Sèrie I.1.1, núm. 71. Any 1468.
- (18) Pella i Forgas, Op. Cit. pp. 684. En relació a la destrucció del castell de Begur Pella ens remet a l'ACA «Dietari de la Diputació».
- (19) ACA Reial Audiència. Reg. 808 folis 226-